

HLBOKÉ ČÍTANIE A JEHO VPLYV NA ČITATEĽA

PAEDDR. DARINA OBUŠEKOVÁ, PHD.

The ever-changing nature of reading habits motivates us to reflect on the influence of digital technologies on readers, their reading experience and the level of reading literacy. Nowadays, we are witnessing a transition from printed to digital documents even in elementary schools and kindergartens. Experts have noticed a gradual decline in reading skills, especially reading with comprehension, critical thinking or expressive skills. Moreover, this trend has been observed in users of digital technologies at every age. The article describes the characteristics of deep and shallow reading and their effects on text reception, including perspectives from neuroscience. Drawing on multiple authorities in the field of reading, it concludes that deep immersion in a text is much more beneficial for an individual's cognitive and emotional development than the rapid consumption of information accompanied by a stream of ever-changing stimuli.

Keywords: deep reading, reading literacy, reading with comprehension, critical thinking, digital technologies

darina.obusekova@uvlf.sk
Univerzitná knižnica UPJŠ
v Košiciach
www.upjs.sk

ÚVOD

Neustále sa mení povaha a okolnosti čitateľských návykov nás nútia zamyslieť sa nad vplyvom moderných technológií (tabletov, čítačiek, smartfónov) na čitateľa, čitateľský zážitok a čitateľskú gramotnosť. V dnešnej rýchlo sa meniacej dobe vidíme pomalé vytlačanie printových kníh už z materských či základných škôl a ich nahrádzanie alternatívnymi technológiami. Zároveň však u žiakov badáme klesajúcu čitateľskú gramotnosť, slabé čítanie s porozumením, nedostatočné kritické myslenie či znížené vyjadrovacie schopnosti spôsobené nedostatkom slovnej zásoby. A nielen u žiakov základných či stredných škôl. Tieto tendencie sú vypuklé aj u dospelých. Je skutočne pravda, že nezáleží na tom, z čoho sa číta, hlavne, že sa číta? Že nezáleží na tom, ako sa číta?

ČÍTANIE V KONTEXTE RÔZNYCH PERSPEKTÍV

Čítanie podľa Hrdinákovej, Kopáčíkovej a Rankova môžeme rozlišovať z troch rôznych prístupov – synchronnej psychologickej perspektívy, synchronnej sociálnej perspektívy a diachronickej perspektívy.

„**Synchronná psychologická perspektíva:** čítanie a jeho symbolický systém slúžia mentálnej, intra-subjektívnej reprezentácii, je prostriedkom poznania a poznávania jednotlivca, pričom čitateľské správanie (realizácia) je riadené pozornosťou, postojmi a hodnotovými orientáciami.

Synchronná sociálna perspektíva: čítanie sa chápe ako sociálna činnosť v konkrétnych (literárnych a mediálnych) situáciách (literárne udalosti/aktivity). Čitatelia navigujú svoju čitateľskú aktivitu podľa situačných modelov aktivít, ktoré získali zo sociálneho kontextu, pričom situácie konania môžu byť sociálne, inštitucionálne a štruktúrované. Čítanie a gramotnosť sa týkajú v prvom rade jazyka a písania, avšak musia byť vždy chápané ako súbor komunikačných symbolických systémov, ktoré sú sociálne podmienené. Ide o prostriedok intersubjektívnych reprezentácií.

Diachronická perspektíva: individuálne dostupné poznatkové bázy a spôsoby konania boli získané ontogeneticky v kontexte mnohých špecifických kultúrnych a sociálnych situácií. Rozširovanie, konverzia a prestavba týchto zdrojov je celoživotným procesom. Štruktúry činnosti, ktoré formujú spoločenskú činnosť v rôznych sférach života, sú (predbežným) výsledkom sociálneho a inštitucionálneho vývoja, čítanie je výsledkom sociálnych i individuálnych aspektov.“ (2017, s. 8 – 10)

torne osamelí) a extrémne rozptyľovaní“ (cit. podľa Hall, O'Hare, Santavicca a Jones 2015, s. 55). Waxler a Hall (2011) dopĺňajú Adelmanovej opis a vysvetľujú, ako mediálne presýtený svet ovplyvňuje ľudí, ktorí v ňom žijú. „*Študenti sú priťahovaní k vizuálnemu čítaniu a v dôsledku toho strácajú základné spojenie s tajomstvom vlastného ja a predstavivosti*“ (cit. podľa Hall, O'Hare, Santavicca a Jones 2015, s. 55).

OD TEXTU DO SEBA SAMÉHO

Hlboké čítanie je interaktívna činnosť, ktorá zapája „celé telo“ a myseľ. Je to telesno-duševno-duchovná činnosť. Hlboké čítanie, ako aj iné kontemplatívne praktiky, si vyžaduje, aby ľudia vstupovali dovnútra seba samých, našli zmysel, spoznali samých seba a v konečnom dôsledku interagovali s ostatnými (Barbezat a Bush 2013). Hlboké čítanie ako kontemplatívna prax má určitú silu na utíšenie chaosu moderného života a tiež na poskytnutie hlbšej sústredenej pozornosti. Tieto implikácie kontemplatívnej praxe podporujú poznatky z oblasti kognitívnej neurovedy. Zistilo sa, že počas hlbokého čítania sa v mozgu aktivizujú oblasti spojené s konceptualizáciou seba samého (Whitney et al. 2009). Tieto zistenia podporujú myšlienku, že jednotlivci zvnútorňujú text, ktorý

je prečítaný spôsobom hlbokého čítania, a používajú ho ako metódu na skúmanie seba samého. Navyše, keď jednotlivci spájajú svoje osobné skúsenosti so skúsenosťami iných, aktivizuje sa zrkadlový neuronový systém mozgu. Akt prepájania prečítaného textu s vlastným pocitom seba samého prostredníctvom hlbokého čítania a následné spájanie s chápaním druhých umožňuje človeku cítiť sa viac prepojený s druhými ako psychologicky, tak aj prostredníctvom rozvoja nových nervových dráh (Dehaene 2009). Hlboké čítanie má jedinečnú schopnosť – naučiť ľudské bytosti, ako sa stať človekom.

Birkets v *Elégiách* uvádza, že čítanie má jedinečnú silu formovať nás, najmä náš pohľad na svet. Keď čítame, nielenže sa presúvame na miesto textu, ale meníme aj náš prirodzený uhol pohľadu na všetky veci; premiestňujeme seba, aby sme „videli“ inak. Deje sa to preto, lebo čítanie nás spája s ostatnými na *hlboko osobnej úrovni*. Mohli by sme dosiahnuť inkluzívnejšie chápanie čítania (a písania), ak by sme uvažovali v pojmoch kontinua. Na jednom konci spisovateľ – jednotlivec z mäsa a kostí –, na druhej strane je čitateľ z mäsa a kostí. V strede sú slová, otáčanie stránok a dekodovacia inteligencia. Písanie je monumentálne komplexná operácia, pri ktorej sa do jazyka destilujú skúsenosti, „vľad“ a predstavivosť. Čítanie je rovnako zložitá operácia, ktorá rozptýli tieto destilované prvky do života inej osoby. Akt začína **aktívnym dešifrovaním symbolov**. V konečnom

dôsledku spojenie, ktoré poskytuje čítanie, je v Birkertsovej koncepcii spôsob, ako odomknúť to, kým sme a čím sa stávame: „*Knihy čítam, aby som sám čítal. S každou knihou, ktorú dokončím, cítim, že som sa zdokonalil, získal som určité porozumenie alebo múdrosť, akokoľvek nepatrnú.*“ (cit. podľa Bailey 2019).

Na margo napísaného možno uviesť, že digitálne technológie síce urýchľujú proces vyhľadávania informácií, sú praktické a pre čitateľa 21. storočia príťažlivé, no v skutočnosti človeka ochudobňujú.

udržať pozornosť. Činnosť rúk nás pri čítaní sprevádza (listovanie, hmat) a zároveň zapája mozog spôsobmi, ktoré v procese čítania hrajú dôležitú úlohu. V knihe s príznačným názvom *Čítanie a telo* autor McLaughlin (2015) pozoruje, ako sa čítanie zvyčajne považuje za akt vedomia, ale aj to, že literárna teória zakonzervovala akt čítania na jednoduchý dualizmus tela a mysle, ignorujúci oči a ruky, polohu tela a návyky čítania, a popiera akékoľvek spojenie medzi transcendentným životom čitateľskej mysle a imanentným životom tela.

TLAČENÁ KNIHA VS ELEKTRONICKÉ MEDIUM

Tlačená kniha je charakteristická súborom niekoľkých faktorov, ktoré ju robia jedinečným umeleckým dielom. Kniha, to nie je len text. Je to aj formát, sadzba, typ papiera, jeho vôňa, väzba, ilustrácie citlivo vsadené do textu. Jej pomalé listovanie a čítanie nás vtahuje nielen do textu, ale aj do zážitku z umeleckého diela – z knihy ako takej –, na rozdiel od čítačky, ktorá je technologickým zariadením bez emocionálneho náboja. Čitateľ vníma len text, ale to je málo. Ako píše Mackey (2002), ruky pomáhajú

ZÁVEROM

Je evidentné, že čítanie má na človeka neoceniteľný vplyv, formuje ho, vychováva, zvelaďuje jeho myseľ a dušu. Na záver je dobré si položiť otázku, čo od čítania očakávame my. Chceme hneď všetko vedieť? Čo očakávame od kníh? Čo očakávame od samotného čítania? Chceme byť informovaní, vzdelaní, zrelaxovaní, múdri? Nie je totiž najdôležitejšie mať množstvo kníh, ale mať tie knihy, ktoré čítame. Povedané jazykom Birketsa: „*Usilujme sa o dostredivú tendenciu,*“ teda výber hĺbky pred šírkou, intenzívne čítanie namiesto rozsiahleho čítania, aby sme boli skôr múdri ako len informovaní.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- BAILEY, Greg. 2019. *Why (More Than Ever Before) You Need to Read Deeply*. TGC. Online. 2019-10-09. Dostupné na: <https://www.thegospelcoalition.org/reviews/sven-birkerts-gutenberg-elegies-read-deeply/>. [zobrazené 2024-08-01].
- BARBEZAT, Daniel P. a Mirabai BUSH. 2013. *Contemplative practices in higher education: Powerful methods to transform teaching and learning*. Hoboken: John Wiley & Sons.
- DEHAENE, Stanislas. 2009. *Reading in the brain: The science and evolution of a human invention*. New York: Viking Adult.
- HALL, Maureen P.; Aminda O'HARE; Nicholas SANTAVICCA a Libby F. JONES. 2015. The power of deep reading and mindful literacy: An innovative approach in contemporary education. *Innovación Educativa*. Online. roč. 15, č. 67, s. 55. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/278017481_The_power_of_deep_reading_and_mindful_literacy_An_innovative_approach_in_contemporary_education. [zobrazené 2024-08-01].
- HRDINÁKOVÁ, Ľudmila; Judita KOPÁČIKOVÁ a Pavel RANKOV. 2017. *Text a čítanie, mládež a knižnice*. Bratislava – Košice: Slovenská asociácia knižníc – Technická univerzita v Košiciach.
- JENNIFER Mary J. a Joseph R. PONNIAH. 2015. Pleasure Reading Cures Readicide and Facilitates Academic Reading. *i-manager's Journal on English Language Teaching*. Online. roč. 51, č. 41, s. 1 – 5. Dostupné na: files.eric.ed.gov/full-text/EJ1097376.pdf. [zobrazené 2024-08-01].
- ROBERTS, Judith C. a Keith ROBERTS. 2008. Deep reading, cost/benefit, and the construction of meaning: Enhancing reading comprehension and deep learning in sociology courses. *Teaching sociology*. roč. 36, č. 2, s. 125 – 140.
- WHITNEY, Carin et al. 2009. Neural correlates of narrative shifts during auditory story comprehension. *Neuroimage*. roč. 47, č. 1, s. 360 – 366.